

อาริสโตเตล

กับปัญหาเรื่องความกล้าหาญ

คำนำ

ในยุคสมัยที่สังคมศาสตร์บ้ำจุบัน โภยเฉพาะในโลกตะวันตก กำลังมีแนวโน้มที่จะปรับปรุงตนเองให้เป็นแบบวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น โดยการพยายามแยกแยะระหว่างค่านิยมกับข้อเท็จจริงออกจากกันนี้ การศึกษาข้อเขียนของอาริสโตเกิดอาจจะถูกเป็นเรื่องล้าสมัย แต่นี่ก็คือเหตุผลน่ว่าจะจริงเฉพาะกันข้อเขียนของอาริสโตเกิดในเรื่องของพีสิกส์ ซึ่งวิทยาศาสตร์บ้ำจุบันได้พิสูจน์ให้เห็นว่าไม่ถูกท้องไปแล้วเท่านั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับจริยธรรมและการเมือง งานของอาริสโตเกิดยังคงเป็นที่ศึกษา กันอยู่อย่างแพร่หลาย เหตุผลส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าในเรื่องนี้แม้แต่วิทยาศาสตร์เองก็ไม่อาจพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าถูกหรือผิดอย่างไร^๑ แท้ที่สำคัญกว่านั้นก็คือจะเป็นโดยลักษณะของเนื้อหา ของปรัชญาการเมืองเอง ซึ่งพยายามหาคำตอบให้แก่คำถามที่มนุษย์ในสุรานะมนุษย์ ไม่ว่าจะในยุค ใดสมัยใดก็องเพชญ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คำถามที่อาริสโตเกิดพยายามตอบนั้น คือคำถามเดียว กัน ที่ไม่ต่างอะไรจากบัญหาที่เราประสบอยู่ในสังคมบ้ำจุบัน^๒ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความ “ทัน สมัย” ของข้อเขียนของอาริสโตเกิดในส่วนที่เกี่ยวกับจริยธรรมและการเมือง อาจจะเป็นที่ยอมรับ กัน แท้กับการศึกษางานเขียนคลาสสิก แม้แต่ในสถาบันการศึกษาของโลกตะวันตก ก็มักจะเป็นไปใน ลักษณะซึ่งไม่ให้ความสำคัญ หรือ “ความเคราะห์” แก่นักเขียนคลาสสิกอย่างเพียงพอ กล่าวคือ “ผู้ดีความ” ส่วนใหญ่มักจะศึกษาหรือสอนงานเขียนคลาสสิกโดยมีข้อมูลที่รู้งานอยู่ในใจเสียแล้วว่า

๑. ผู้สนใจบัญหานี้โปรดคุ้ สมบัติ จันทร์วงศ์ “ปรัชญาการเมืองและรัฐศาสตร์”; สุจิ บุญบงการ “วิธีการศึกษาแบบพฤติกรรมในทางรัฐศาสตร์” ใน รัฐศาสตร์สาร ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (พฤษภาคม ๒๕๑๕) หน้า ๑-๔๓ และ เสน่ห์ จำรึก “รัฐศาสตร์: ปรัชญา V.S. พฤติกรรมศึกษา” ใน รัฐศาสตร์สาร ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖) หน้า ๕๙-๗๖.
๒. Dante Germino, *Beyond Ideology: The Revival of Political Theory* (Harper & Row, Publisher, New York Evanston, and London, 1967), p. 41.

กันรู้ดีกว่า หรือรู้หลักการสำคัญที่ผู้เขียนงานคลาสสิกไม่รู้ การนำเอาทักษณ์ที่เช่นนี้มาใช้ในการศึกษางานเขียนคลาสสิกมีผลในทางเดียว ปฏิบัติช่องร้ายแรงที่โอกาสที่จะเข้าใจงานคลาสสิกอย่างที่ผู้เขียนงานคลาสสิกเองประนีประนោงให้เป็นที่เข้าใจกัน^๓ กล่าวคือ ผู้ศึกษาไม่มีโอกาส หรือแม้แต่ความปรารถนาที่จะวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เขียนอย่างถ้วนด้วยตนเอง และการศึกษา “ปรัชญาการเมือง” ก็ถูกทดแทนด้วยการศึกษา “ปรัชวิทความคิดทางการเมือง” ตามความหมายที่ทรงที่สุดของคำว่า “ปรัชวิท” คือด้วยบรรยายภาคชั่งมักทำให้เราเข้าใจไปว่า ความเข้าใจหรือความสามารถที่จะล่วงรู้สัจจะนั้นถูกจำกัดโดยยุคโดยสมัย และผู้มาที่หลังย่อมมีโอกาสที่จะเข้าใจผู้ที่มา ก่อนอย่างต่อแท้ และยิ่งกว่าที่ผู้เขียนงานคลาสสิกเองเข้าใจตนเองเสียอีก^๔ และเราจึงมักจะศึกษาประวัติความคิดทางการเมือง มากกว่าที่จะศึกษาข้อเขียนคลาสสิกโดยตรง โดยวิธีนี้ ความสำคัญของบัญหาที่ปรัชญาเมธีโบราณพยายามค้นคิด ก็ต้องด้อยหนักไปอย่างน่าเสียดาย เพราะย่อมเป็นที่เห็นได้ชัดว่า เราไม่อาจจะประเมินค่าสอนของนักเขียนคลาสสิกได้อย่างจริงจังเลย ถ้าเราไม่เข้าใจมันอย่างต่อแท้เสียก่อน และเราไม่อาจจะเข้าใจมันได้อย่างสมบูรณ์เลย ถ้าเราใช้หลักการหรือข้อมูลอื่นๆ ที่นักเขียนคลาสสิกเองไม่รู้ มาอธิบายงานคลาสสิก งานเขียนทั้งนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะศึกษาน้ำหน้าของประการ ซึ่งเกิดจากกรากร้อนข้อเขียนของอาริสโตเกิดความยั่งยืนที่ผู้เขียนเชื่อว่าจะเป็นไป เพราะแม้แต่ เบอร์ทันต์ รัสเซลล์เองก็ยังกล่าวไว้ว่า “..... The view of the ancients on ethics are better worth studying than their views on (say) physical science; the subject has not yet proved amenable to exact reasoning and we cannot boast that the moderns have as yet rendered their predecessors obsolete.”

-
๓. ดู Leo Strauss, “The Literary Character of the Guide for the Perplexed”, in Wittmayer Baron, ed., *Essays on Maimonides* (New York; Columbia University Press, 1941), pp. 37–92 และ The Introduction of *On Tyranny: An Interpretation of Xenophon's Hiero* (Ithaca, Cornell University Press, 1968), p. 24.
๔. ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ แต่เป็นสิ่งที่ผู้เขียนยังอธิบายไม่ได้ว่า เป็นเพราะความก้าวหน้าของสังคมศาสตร์ซึ่งพยายามเลียนแบบวิทยาศาสตร์ได้บรรลุถึงจุดสุดยอดแห่งเบ้าหมายนั้น หรือเป็นเพราะเหตุอื่นใด ก็การทดสอบความรู้ทางความคิดทางการเมืองของสถาบันการศึกษา บางแห่งในประเทศไทยในรูปแบบปัจจุบันนี้ เช่นเดียวกับกันข้อสอบของวิชาที่มีเนื้หาเป็น exact science เช่น วิชาเคมี ชีววิทยา คณิตศาสตร์ ถึงแม้ผู้เขียนจะไม่คิดอย่างที่ Martin Heidegger กล่าวไว้ว่า “Erklären heißt beleidigen” ในบรรยายทางวิชาการเมืองไทย แต่ผู้เขียนก็เชื่อว่าถ้าจะบรรลุถึงความเป็นวัตถุวิสัย (Objective) แล้ว ก็น่าจะปล่อยให้นักสังคมศาสตร์จากโลกตะวันตกมาเป็นผู้ศึกษาปรากฏการณ์อันนี้

ปัญหารือความกล้าหาญ

เมื่ออาริสโตเตลเริ่มกล่าวถึงคุณธรรมทางศีลธรรม (*moral virtue*) เป็นเฉพาะรายไปเป็น
ความกล้าหาญถูกกล่าวถึงเป็นอันดับแรก^๔ ดูเหมือนว่าจะมีเหตุผลอยู่ ๓ ประการด้วยกันที่อาริสโตเตล
ทำเข่นนั้น ในประการแรกที่เดียว ความกล้าหาญรู้สึกว่าจะเป็นคุณธรรมที่ดีที่สุดในบรรดา
คุณธรรมทั้งปวง ในแบบของอาริสโตเตลและเพลโตจะมีความเห็นตรงกัน ถึงแม้ว่าจะด้วยเหตุผลที่
แตกต่างกันก็ตาม กล่าวคือ ใน *Laws* ชายแปลกหน้าขาวเอเนนส์กล่าวว่า “เมื่อใดก็
กันคือ สังคมของมนุษย์และของเทพ โดยอย่างแรกนั้นอยู่กับอย่างหลัง และในบรรดาสังคมที่ดี
เป็นแต่เพียงของมนุษย์ หรือสังคมในระดับรองลงมาได้แก่ สุภาพ ความงาม พลกำลัง และ
ทรัพย์สมบัติ ในบรรดาสังคมที่ดีเป็นของเทพ หรือสังคมที่ซึ่งภาระกวนันได้แก่ปัญญา ความรู้จักพอ
ประมาณ ความยัติธรรมอนันต์แก่ ปัญญา ความรู้จักพอประมาณ รวมกับความกล้าหาญ และ
ความกล้าหาญของชั้นอยู่ท้ายสุด จากนั้นชายแปลกหน้าขาวเอเนนส์กล่าวว่า ตนจะกล่าวถึงความ
กล้าหาญเป็นอันดับแรก จะเห็นได้ว่ามีลักษณะที่คล้ายกันระหว่างการจัดอันดับคุณธรรมใน *Laws*
และอย่างที่อาริสโตเตลทำไว้ใน *Nicomachean Ethics* เพราะอาริสโตเตลกล่าวถึงคุณธรรมทาง
ศีลธรรม (*moral virtue*) ก่อนที่จะพุดถึงคุณธรรมทางปัญญา (*Intellectual Virtues*) และใน
บรรดาคุณธรรมทางศีลธรรมด้วยกันนั้น อาริสโตเตลพิจารณาความกล้าหาญก่อนคุณธรรมอื่นๆ ให้หมด
แล้วที่ไม่ใช่ความกล้าหาญจึงถูกจัดว่า “ที่สุดในบรรดาคุณธรรมทั้งปวงแล้ว สำหรับเพลโตนนอาจเป็นได้
ว่า เพราะความกล้าหาญเป็นสังคมและสัตว์ไม่ใช่หมื่นกัน แต่อาริสโตเตลไม่เชื่อว่าสัตว์จะมีความ
กล้าหาญที่แท้จริง สำหรับอาริสโตเตลนั้น ดูเหมือนว่าความกล้าหาญเป็นคุณธรรมที่ดีที่สุด ก็
 เพราะว่าความกล้าหาญเกี่ยวตัวกับความรู้สึก (*passion*) ที่เบองตนที่สุดของมนุษย์ คือการกลัวความ
ตาย^๕ เหตุผลของการท่องของความกล้าหาญถูกพิจารณา ก่อนคุณธรรมอื่นๆ นั้น อาจจะเห็นได้ชัด
กว่าเหตุผลแรก กล่าวคือความกล้าหาญนั้นเป็นคุณธรรมที่จะขาดเสียไม่ได้สำหรับการอยู่รอดของไม่
ว่าจะเป็นชุมชนการเมืองใดก็ตาม จาก *Laws* เราจะเห็นว่า ชาวคริต และสปาร์ตาถือเอกสาร
เตรียมพร้อมสำหรับสังคมว่า เป็นจุดประสงค์ของกฎหมาย^๖ เพราะพวกเขากำใจว่า ความอยู่

๔. *Nicomachean Ethics*, Book III, V, 23.

๕. *Laws*, Book I, 631 b-d, 632 c.

๖. อาริสโตเตลเชื่อว่าความกล้าเป็นคุณธรรมเบื้องต้น ก็เทียบกับลำพังชีวิต เพราะฉะนั้นจึงถูกว่าคุณธรรม^๗ ซึ่งเทียบกับชีวิตที่ดี (คือคุณธรรมที่เทียบกับเกียรติ และทรัพย์) คุณ Harry V. Jaffa *Aristotelianism* (The University of Chicago Press, Chicago, 1952), pp. 47-50.

๗. *Laws*, Book I, 625 d-626 b, 633.

รอดของนักรัตน์น้อยกับข้อชนวนในสังคม และความกล้าหาญเป็นสิ่งที่จำเป็นในการทำสังคม ถ้าพอมีเมืองเคารพกฎหมาย คือออกไปสรุบกับป่าศึก พวกราชจะถูกต้องว่าเป็นผู้กล้าหาญ เมื่อเพลโต ก่อการก่อตุ้มคุกคาม หรือผู้พิทักษ์ (guardians) ใน Republic ที่เขียนเดียวกัน นครจะคงอยู่ไม่ได้ถ้าไม่มีผู้พิทักษ์ และคุณธรรมประการแรกที่พิทักษ์ต้องมีคือความกล้าหาญ^๙ แต่ในกรณีของอาริสโตเตลอาจเป็นได้ว่า ความกล้าหาญอาจจะถูกนิยามพิจารณา ก่อนคุณธรรมอันใด ด้วยเหตุผลอันประการหนึ่งคือ นับเป็นวิธีการศึกษาปัญหาต่าง ๆ ของอาริสโตเตลเอง เพราะอาริสโตเตลเรื่อง Nicomachean Ethics ด้วยการกล่าวว่า สังคุณสุดก็คือความสุขซึ่งมีคุณธรรมเป็นแก่น ดังนั้น ใจอาจเป็นได้ว่า เพื่อศึกษาเรื่องความสุขอย่างระเบียบ อาริสโตเตลจึงต้องขันกลับมาพิจารณาคุณธรรมต่าง ๆ เสียก่อน หรือกล่าวอันนี้หนึ่งคุณธรรมต่าง ๆ เสียก่อน หรือคุณธรรมที่สำคัญที่สุดก่อนที่ อาริสโตเตลต้องศึกษาคุณธรรมที่ต่าง ๆ แต่เมื่อจากความกล้าหาญเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุด ยังต้องถูกนิยามพิจารณา ก่อน

อาริสโตเตลกล่าวว่า ความกล้าหาญเป็นทางสายกลางระหว่างความชาดกับความป่านน แต่ความกล้าหาญเกี่ยวข้องหรือผูกพันอยู่กับเรื่องของความกลัวมากกว่าอย่างอื่น^{๑๐} โดยทั่วไปแล้ว สังทคนเรากลัวนั้นได้แก่สิ่งที่เราไม่รู้หรือที่ป่วง เช่น ความเสื่อมเสีย โรคภัยไข้เจ็บ ความตาย อย่างไรก็ตาม ความกล้าหาญไม่ได้เกี่ยวข้องกับความชั่วร้ายทุกชนิด อาริสโตเตลถือว่า มีสิ่งชั่วร้ายบางอย่างซึ่ง เป็นการถูกต้องและมีคุณศรีราชา แต่เป็นการต้าหาที่จะไม่กลัวเกรงมันเสียดวยชา เช่น ความเสื่อมเสีย แต่ในขณะเดียวกัน กมอกหlays สิ่งหล่ายอย่างที่เราไม่ควรกลัวเกรงเลย เช่น ความยากจน เป็นตน ดังนั้น คนที่กล้าหาญจึงไม่ได้หมายความว่าจะไม่กลัวอะไรเสียเลย ในทางตรง กันข้าม คนกล้าหาญคือคนที่ไม่กลัวสิ่งชั่วร้ายบางอย่างต่างหาก โดยทั่วไปแล้ว เราถือกันว่า ต่อหน้าสังทคนกลัวชังความกล้าหาญแสดงตนออกมากได้ ก็คือความตาย เนื่องจากความตายเป็นภัยนตรายที่ยังใหญ่ที่สุด และเป็นจุดจบของชีวิตในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม นักมีเดหมายความว่า ความตายในทุกกรณีจะเปิดโอกาสให้เราแสดงออกชังความกล้าหาญ คนที่กล้าเผชิญกับความตายอัน เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บหรือเพรากการจนนา จะเรียกว่าเป็นผู้กล้าหาญไม่ได้ ลักษณะของความตาย ที่เป็นเครื่องทดสอบความกล้าหาญ ควรจะเป็นความตายที่สูงส่งที่สุด และนักมีเดหมายความว่า ในสันมารับ เพราะเรารู้กันว่า ความตายเช่นนั้นเกิดขึ้นท่ามกลางภัยนตรายใหญ่ที่สุดและมี

๙. Republic, Book II, 375 a.

๑๐. Nicomachean Ethics, II, vii. 2, III, vii, 12-13., ix, 2.

ศักดิ์ศรีมากที่สุด^{๑๐} ท่ามกลางภัยอันใหญ่ยิ่งนั้นเห็นได้เจ้ายี่ห้อของเมืองเมืองนี้ในสนามรบ คนเราสูญเสียชีวิตได้เจ้ายี่ห้อสุด แต่ท่ามกลางภัยในสนามรบเป็นภัยอันตรายที่สูงส่งที่สุดนั้นไม่เจ้มชั้นก็ อาริสโตเตลไม่ได้อธิบายเหตุผลของความสูงส่งของความตาย ชนคนอย่างเจ้าแห่งที่เดียว แต่ก็อาจเป็นได้ว่า การตายในสนามรบเป็นการกระทำที่สูงส่งที่สุด ก็ เพราะว่าในกรณีเช่นนั้นคนเราต้องเผชิญกับภัยอันตรายเพื่อคุณประโยชน์ร่วมของชุมชน คือเพื่อคุณประโยชน์ของนคร ซึ่งยังให้ถูกกว่าคุณประโยชน์ของบุคคลนั้น การที่นั่นควรต่างๆ ไม่ว่าจะป่าครองโดย กษัตริย์ หรือเป็นรัฐบาลชน ล้วนแล้วแต่ให้เกียรติสูงที่สูงต่ออันตรายอันชีวิตในสนามรบ ทั้งเมื่อยังมีชีวิตอยู่ และเมื่อตายไปแล้ว ย่อมเป็นเครื่องสนับสนุนข้ออธิบายดังกล่าวได้เป็นอย่างดี อาริสโตเตลสรุปว่าจุดประสังค์ของความกล้าหาญคือความสูงส่ง หรือภูมิธรรม แต่สมควรจะกล่าวว่าทวนอีกรอบว่า นี่ไม่ได้หมายความว่า ผู้กล้าหาญไม่ใช่บุคคลที่ไม่กลัวอะไรเลย ที่จริงแล้ว ผู้กล้าหาญบางครรภจะกล่าวว่า “กล้า” แต่บางจะกล่าวอย่างถูกต้องและจะอดทนต่อสิ่งนั้น ตามที่หลักการบัญญัติไว้เพื่อเห็นแก่สิ่งที่สูงส่ง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความกล้าหาญนั้น ได้แก่การรีบมั่นต่อทางสายกลางเมื่อคำนึงถึงสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นคงมั่นใจ หรือความกล้าในสถานการณ์ต่างๆ คนที่ขาด คุณที่นุหันหนาน บานและคนที่กล้าหาญต่างกันอย่างสิ้นเชิง หากแต่ความรู้สึกแตกต่างกันออกเป็นผู้กล้าหาญคือคนที่กล้าสังทคว ragazzi เพื่อวัตถุประสังค์ที่ถูกต้องในลักษณะที่สมควรและในเวลาที่ถูกต้อง และในด้านที่เกี่ยวกับความเชื่อมั่นในตนของเขาก็จะปฏิบัติและรู้สึกอย่างเดียวกัน^{๑๑} เนื่องจากความเห็นโดยทั่วไปก็อ้วว่า สิ่งที่น่ากลัวที่สุดได้แก่ความตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความตายในสนามรบ ผู้กล้าหาญจึงได้แก่สูงสามารถบ่มความกลัว อันเกี่ยวโยงกับความตายได้ เพราะเขาถือว่ามันเป็นการสิ่งที่จะทำเป็นนั้น และเป็นการตัวชี้ที่จะทำในสิ่งตรงกันข้าม

นอกจากแล้วอาริสโตเตลยังกล่าวถึงความกล้าหาญอีก ๕ ประเภท ซึ่งอาริสโตเตลเองเรียกว่า “ประเภทหันเที่ยบ”^{๑๒} ความกล้าหาญประเภทนี้แตกต่างจากความกล้าหาญที่หัวใจที่ว่า “หัวใจที่หันเที่ยบ”^{๑๓} ความกล้าหาญประเภทนี้แตกต่างจากความกล้าหาญที่หัวใจที่หัวใจที่หัวใจที่หันเที่ยบ

๑. ความกล้าหาญทางการเมือง ชนิดแรกของความกล้าหาญแบบนี้ได้แก่ ความกล้าหาญอันเกิดจากความรักในเกียรติยศ ชื่อเสียง อาริสโตเตลกล่าวว่า “ความกล้าหาญที่มีลักษณะใกล้

๑๐. Nicomachean Ethics, Book. II, vi, 6-9.

๑๑. Nicomachean Ethics, III, vii, 5.

๑๒. Nicomachean Ethics, III, viii.

เคียงกับความกล้าหาญที่แท้จริงที่สุด เพราะมูลเหตุจึงเป็นสิ่งที่สูงส่งอย่างหนึ่ง ส่วนความกล้าหาญทางการเมืองอย่างอื่น ๆ นั้นห่างไกลจากความกล้าหาญที่จริงมาก เป็น ความกล้าหาญอันเกิดจากความกล้าหาญที่เป็นตน

๒. ความกล้าหาญที่เกิดจากประสบการณ์ ทหารอาชีพคือพวกร่มความกล้าหาญประเภทนี้อย่างเห็นได้ชัดเจนที่สุด แต่เมื่อพวกร่มความเชื่อมั่นในตนเองอันได้มาจากประสบการณ์เมื่อไร เมื่อนั้นพวกรากจะพากันหลบหนีไป

๓. ความกล้าหาญอันเกิดจากความรู้สึก เช่นความโกรธ หรือความเจ็บปวด อาริสโตเตลล์อว่าความกล้าหาญของความกล้าหาญที่ลักษณะเป็นธรรมชาติมากที่สุด

๔. ความกล้าหาญอันเกิดจากความลึมตัว ผู้ที่มั่นใจในขัยชนะของตนเองจะดูเหมือนกับว่าเป็นคนกล้า แต่ถ้าเขามองความนั้นใจไปเมื่อไรก็จะยอมแพ้ทันที

๕. ความกล้าหาญอันเกิดจากความเขลา นคือความกล้าหาญของผู้ที่อกไปเผชิญกับอันตรายเพราจะปราศจากความรู้สึกความไม่รู้ว่าตนคืออันตราย เมื่อรู้เสียแล้วก็จะหมดความกล้าไปเองอย่างไรก็จะเห็นได้ว่า ลักษณะพิเศษประการหนึ่งของความกล้าหาญอยู่ที่ว่า ความกล้าหาญนั้นรวมเอาการอดทนต่อความยากลำบากเข้าไว้ด้วย เช่นการอดทนต่อความเจ็บปวด หรือความตาย กล่าวอันนี้หมายความว่า ความกล้าหาญนั้นไม่ได้มีความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินอยู่ในตัวของมันเอง เราไม่อาจจะรู้สึกว่าตนเองมีความเพลิดเพลิน ในขณะที่เรากำลังปฎิบัติคุณธรรมความกล้าหาญ เช่น การทบทหารคนเดียวต้องต่อสู้ของกันนกรากษาศักดิ์จนนานมากกว่า จริงอยู่ ภูมิธรรมคือจุดประสงค์ของความกล้าหาญ แต่เพอที่จะบรรลุถึงเป้าหมายนั้น เราต้องอดทนต่อความเจ็บปวดทุกอย่าง แต่ลักษณะที่เด่นที่สุดของความกล้าหาญในแบบคุณธรรมก็คือ ความไม่เจมซัดของความกล้าหาญเอง กล่าวคือ ตามความคิดของอาริสโตเตลินน์ มีระดับของสังทนาคฟักว้อยู่สองระดับตัวยกัน ระดับแรกน้อยหนึ่นอยู่บนเบตความอดทนของมนุษย์ ส่วนระดับสองน้อยกว่า ให้ขึ้นบนเบตความอดทนของมนุษย์ ความกล้าหาญนั้นดูเหมือนว่าจะเกี่ยวข้องด้วยกันเฉพาะแต่สังฆะชีวิต ภัยใต้ขوبเขตความอดทนของมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ตรงนี้เองที่เราจะเห็นว่า ไม่ปรากฏแน่ชัดว่า ผู้กล้าหาญจะปฏิบัติตนอย่างไร เมื่อเผชิญกับสิ่งที่น่ากลัวซึ่งอยู่เหนือขوبเขตความอดทนของมนุษย์ ปกติแล้วเมื่อเผชิญกับสิ่งที่น่ากลัว ชีวอยู่ภายใต้ขوبเขตความอดทนของมนุษย์นั้น ผู้

๑๔. Nicomachean Ethics, III, ix, 3-4

๑๕. Nicomachean Ethics III, vii, 7.

กล้าหาญจะต่างจากคนบ้าคลั่งที่ถังแมวเข้าจะกลัวแต่เขาก็ไม่สูญสติไป แต่ถ้าต้องเผชิญกับสิ่งน่ากลัวซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตความอดทนของมนุษย์ เช่น แผ่นดินไหวเล็กๆ เข้าจะยังคงอดทนต่อสิ่งนี้โดยวิถีทางที่ถูกต้องหรือไม่ คำตอบน่าจะเป็น ไม่ เพราะถ้าผู้กล้าหาญยังคงอดทนอย่างถูกต้องแล้ว สิ่งที่น่ากลัวเหล่านั้นคงจะไม่แตกต่างอะไรจากสิ่งน่ากลัวที่อยู่ภายใต้ขอบเขตความอดทนของมนุษย์ แต่ถึงกระนั้น ก็ถ้าผู้กล้าหาญมีปฏิกริยาที่แตกต่างไปจากเดิม เมื่อเผชิญหน้ากับสิ่งน่ากลัวที่อยู่นอกเหนือความอดทนของมนุษย์แล้ว นี่หมายความหรือว่า ในกรณีเช่นนี้ ทั้งคนบ้าคลั่งและคนกล้าจะปฏิบัติหนเหมือนๆ กัน และถ้าในกรณีเช่นนั้นคนกล้าจะแตกต่างจากคนบ้าคลั่งอยู่บ้าง เขาจะแตกต่างจากคนบ้าคลั่งยังไงและแค่ไหน ที่จริงแล้วเรารู้จักดีว่า ทำไมผู้กล้าหาญจึงจะต้องกลัวสิ่งที่น่ากลัวที่อยู่นอกเหนือขอบเขตความอดทนของมนุษย์ด้วยชา เพาะอย่างເລື່ອທີ່ສູດที่สุด น่ากลัวเหล่านั้นจะนำมาได้ ก็คือความตายซึ่งผู้กล้าหาญที่เห็นจะก็ไม่กลัวอยู่แล้ว อาริสโตเตลไม่ได้เอ่ยถึงบัญหาเหล่านี้เลย อาจเป็นได้ว่า สถานการณ์เช่นนี้อยู่นอกเหนือขอบเขตของความกล้าหาญ เพราะสิ่งที่น่ากลัวซึ่งอยู่เกินของขอบเขตความอดทนของมนุษย์ เช่นแผ่นดินไหวนั้น เป็นปัจจัยภายนอกชาติที่อยู่นอกเหนือความควบคุมของมนุษย์ ในสถานการณ์เช่นนั้น ย่อมไม่มีโอกาสที่ผู้กล้าหาญจะแสดงคุณธรรมของตน และนอกจากแล้ว ยังไม่มีภูมิธรรมใดๆ ที่เกิดจากการกล้าเผชิญกับความตายโดยเด่นชัดในวันอืดดวย

แต่ก็ขณะที่กำกับมายังกว่ากล่าวมาแล้วทาง Hammond ฐานะของความกล้าหาญเองในแง่ของคุณธรรมทางศีลธรรม ในประการแรกที่เดียว ความตายในสنانมรบอย่างเดียวหรือที่เป็นความตายอย่างสูงส่งในเมื่ออาริสโตเตลเองเป็นผู้กล่าวว่า “สิ่งที่น่ากลัวนั้นไม่ใช่อย่างเดียวแก้ส่วนนุษย์ทุกคน” และโสกรีตส์ใน *Apology* ก็ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ความตายไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวสำหรับตนเลย เราไม่อาจเรียกผู้ที่เผชิญหน้ากับความตายอย่างหัวหาญ แม้จะไม่ใช่ความตายในสنانมรบ แต่เพื่อหลักการอะไรสักอย่างหนึ่งว่าผู้กล้าหาญหรือ นอกจากนี้ เป้าหมายของความกล้าหาญเอง ก็มีลักษณะกำกับความไม่แน่ชัดที่ว่าภูมิธรรมเป็นเป้าหมายของความกล้าหาญนั้น อาจจะหมายความว่า การเผชิญหน้ากับความตายในบรรยายกาศเช่นนั้นเป็นสิ่งที่สูงส่งในตัวของมันเอง หรือมันอาจหมายความว่า การกระทำความกล้าหาญคือการตายในสنانมรบเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อันสูงส่งก็ได้ กล่าวอันนี้หนังก็คือการกล้าตายในสังคมเป็นสิ่งที่สูงส่งเหมือนกันหมวด โดยไม่ต้องคำนึงถึงเป้าหมายของการสู้รบทรือ? น่าจะไม่เป็นเช่นนั้น เพราะชุมชนก็เมืองไม่ได้อาย่างเห็นจะด้วยเหมือน

๑๖. *Nicomachean Ethics*, III, VII, 7. และ St. Thomas Aquinas. *Commentary on the Nicomachean Ethics*, C.I. Litzinger, O.P. Trans (Henry Regnery Company, Chicago). 1964. Vol. I. par 544. p. 241.

กันหมวด คุณประโยชน์ของนครนั่ง โดยปกติแล้ว มักจะแตกต่างจากของนครอื่น ๆ และเมื่อเกิด
 สังคมร่วมกัน ที่ไม่น่าประหลาดใจอย่างไรที่จะไม่มีผู้ใดยอมรับว่าตนผิด ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อปราศจาก
 การพิจารณาให้ต่อรองถึงสำคัญของสังคมโดยสูตรบัญญัติแล้ว จึงดูเป็นการไม่เหมาะสมที่จะกล่าว
 ว่า การเสียชีวิตในสنانมรบ ไม่ว่าจะเพื่อวัตถุประสงค์อะไร เป็นมาตรการฐานวัดความก้าวหน้าที่
 แท้จริงเหมือนกันหมวด เราจะกล่าวได้อย่างไรว่า ผู้ซึ่งเสียชีวิตในสنانมรบเพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ เป็น
 ผู้ที่กล้าหาญอย่างแท้จริง เราจะกล่าวได้อย่างไรว่า การตายเพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ เป็นการกระทำที่
 สูงสุด ตัวอย่างเช่นถ้าคน ก. โฉมต้นคร. บ. เพื่อหวังแย่งเอารองคำ ใจเห็นได้ชัดว่า ในขณะที่
 ขวนคร. บ. มีวัตถุประสงค์ในการต่อสู้ คือเพื่อบังคับครองตน ผู้ที่มาจากนคร. ก. กลับมีวัตถุ
 ประสงค์ใดๆ เลวในการกล้าตายในสنانมรบ គัดความต้องการอย่างใดท่องคำ ถึงแม้ว่าในสายตาของ
 ขวนคร. ก. นั้นจะเป็นเป้าหมายที่ต้องรบกวนตาม เมื่อเป็นเช่นนั้น จะเป็นการเหมาะสมหรือ ที่จะ
 กล่าวว่า ผู้ที่ตายในสنانมรบจากทางสองนั้นเป็นผู้กล้าหาญที่เยี่ยมกัน เราจะกล่าวได้หรือว่า การ
 ตายในสนานมรบ เพื่อหวังเอารองคำนั้น มีภัยธรรมสูงส่งเท่ากับการตายในสนานมรบเพื่อบังคับครอง
 ของตน หรือถ้าจะเปรียบเทียบให้ชัดเจนยิ่ง些 กว่าความกล้าหาญของโจร ซึ่งแสดงออกเพื่อหักโจร
 ด้วยกันนั้น สมควรจะถือว่ามีคุณค่าเท่าเทียมกันกับความกล้าหาญของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่หน้าที่
 พิทักษ์สันติสุขของประชาชนหรือ ดูเหมือนว่า ความกล้าหาญตามที่อาร์สโตเตลกล่าวมาแล้วนั้น
 จะมีลักษณะที่ไม่สมบูรณ์ และความกล้าหาญเช่นนั้น จะกลับเป็นความกล้าหาญที่แท้จริง ก็ต่อ
 เมื่อถูกกำหนดให้ทางโดยเหล่าพลของผู้ทรงคุณธรรม ผู้ที่รับคำสั่งจากผู้ปักครองให้ต่อสู้และปฏิบัติการ
 ในทันที โดยไม่พิจารณาให้คราวๆ ถึงความถูกต้องของคำสั่งนั้น จะเป็นคนกล้าหาญแต่โดย
 ธรรมชาติ เท่านั้น วัตถุประสงค์ในการต่อสู้ของเขานั้นจะถูกต้องอย่างแท้จริงหรือไม่ ขอนยกับผู้
 ปักครองของเข้า แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้น ผู้ที่ทรงคุณธรรมจะสักเซน Payne เพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ที่จะ
 กำหนดมาโดยเหล่าพลของตน ความกล้าหาญของเขานั้น จะดูยิ่งใหญ่ยิ่งเสียกว่าความกล้าหาญของผู้
 ซึ่งได้รับการอบรมฝึกฝนมาให้ถือว่าการเสียชีวิตเพื่อบังคับการกระทำที่สูงส่งที่สุดแต่เป็นผู้ซึ่งไม่เคย
 คำนึงถึงความถูกต้องของสำคัญแห่งสังคมเสียอีก อาร์สโตเตลเองกล่าวว่า ผู้ที่มีคุณธรรมมากก็ยัง
 เป็นผู้ที่มีความสูงมากยิ่งชีวิตเป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่เขามากขึ้นเท่าไร ความกล้าหาญยังมากขึ้นตาม
 ลำดับ และยิ่งความหวัดกลัวต่อความตายมากเท่าไร ความกล้าหาญของเขาก็ยิ่งสูงส่งมากขึ้น
 เมื่อเข้ามาชนความกลัวนั้นได้ จริงอยู่ นี่ได้หมายความว่า บุคคลเข่นนจะเป็นทหารบองกัน

๑๗. Nicomachean Ethics III, IX, 4. ผู้ที่สนใจศึกษาโดยละเอียดเบร็ยนเทียบข้อความท่อนนี้กับข้อความใน
 Book IX, vii, 9. ซึ่งคุณเมื่อนจะก้าวต่อไปแล้วการที่ว่า การแสดงออกซึ่งความกล้าหาญมิได้มีความสูงอยู่ในตัว
 ของมันเอง และคุณ Jaffa, Thomism and Aristotelianism, pp. 54-55.

นครได้ดีกว่าทหารอาชีพ แต่ความกล้าหาญของเขาก็ไม่น่าจะน้อยไปกว่าของทหารอื่น และอาจเป็นได้ว่า การตายในสนามรบของผู้กล้าหาญธรรมดาก็ นั้นไม่อ่าาเที่ยบได้กับความกล้าหาญของผู้ที่วงศุณธรรม ถึงแม่ว่าทุกคุณอาจจะเสียชีวิตในสังคมใดเดียวกัน

แต่เหตุใดอาริสโตเตลจึงกล่าวว่า การตายในสนามรบเป็นความกล้าหาญที่ไม่ส่งอื่นใดให้บ่ห์ได้ บางทสังที่อาริสโตเตลคำนึงถึง อาจมีลักษณะธรรมดาก็ เพียงแค่นั้น การตายในสนามรบเป็นสิ่งที่ความเห็นทั่วไปถือว่า เป็นการตายที่สูงส่ง ซึ่งนการเมืองทุกชุมชนยกย่อง ความตายในลักษณะนั้น ว่าเป็นของผู้ที่กล้าหาญที่สุด เพราะฉะนั้น ถ้าเราถือเหมือนอย่างทศนส่วนใหญ่กรุงรากัน ว่าจุดหมายสุดท้ายของความกล้าหาญคือคุณประโยชน์ของนครแล้ว การยอมเสียชีวิตในสนามรบทามคำสั่งของนคร ก็จะเป็นอื่นไปไม่ได้ นอกจากการกระทำที่สูงส่งที่สุด นอกจากแล้ว ก็ต้องมีนว่า ถ้าอาริสโตเตลไม่กำหนดขอบเขตของความกล้าหาญให้จำกัดอยู่เฉพาะสังฆเป็น เช่นเดียวกันโดยทั่วไปแล้ว ก็จะเป็นการยกที่จะแยกแยกความกล้าหาญออกจากคุณธรรมอื่น ๆ หรือความดีโดยส่วนรวม^{๑๔} เพราะผู้ที่มีความยั่งยั่งชั่งใจ ก็อาจได้ชื่อว่าเป็นผู้กล้าหาญได้เหมือนกัน เพราะเขาไม่กลัวที่จะอดความสนุกสนานเพลิดเพลิน อันเกิดจากความต้องการที่ไม่สมควร ความไม่สมบูรณ์ของความกล้าหาญแบบที่อาริสโตเตลกล่าวถึงในเล่มที่สามของ Nicomachean Ethics นั้น จะประกายให้เห็น ก็ต่อเมื่อเรามองลักษณะของความกล้าหาญแตกต่างไปจากสิ่งที่ความเห็นโดยทั่วไป ยกย่องหรือประนาม กล่าวคือ เมื่อเราก้าวออกจากวงจำกัดของขอบเขตทางการเมือง ซึ่งเป็นแวดวงของคุณธรรมทางศีลธรรมไปสู่ชีวิตแห่งคุณธรรมทางปัญญาที่อาริสโตเตลถือว่าเป็นสิ่งที่สูงสุดที่มนุษย์อาจจะบรรลุถึงได้ ที่จริงอาริสโตเตลเองก็ให้เรารเห็นว่าความกล้าหาญที่หัวใจนี้จึงด้วยมาตรฐานอื่นนอกเหนือจากขอบเขตทางการเมืองนั้น อาจมีได้โดยกล่าวในตอนท้ายของการพิจารณาความกล้าหาญว่า สิ่งที่กล้าวมาแล้วทั้งหมดนั้น เป็นแต่เพียง “ความคิดอย่างคร่าวๆ เกี่ยวกับธรรมชาติของนั้น (ความกล้าหาญ)”^{๑๕} เท่านั้น

สมบัติ จันทร์วงศ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑๔. ถู Laches, 191 D. เป็นทัน

๑๕. Nicomachean Ethics, III, IX, 7.